

Η ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΤΟΥ ΛΑΥΡΑΓΚΑ *

Ο σημερινός εορτασμός έχει εξαιρετική σημασία. Διετάχθη τα εικοσιπέντε χρόνια της καλλιτεχνικής εργασίας του Λαυράγκα αρχίζει και αποκρυσταλλώνεται ένα μουσικό παρελθόν για τον τόπο μας, αποκοτούμε το πρώτο κεφάλαιο της ιστορίας της νεώτερης Έλληνικής μουσικής. Και είναι εξαιρετική η θέση εκείνου που εδημιούργησε αυτό το κεφάλαιο, και ούτε μπορεί ποτέ η σημασία του να λιγοστέψη όσο λαμπρές σελίδες κι' αν ακολουθήσουν.

Είναι πολύ δύσκολο να κριθῆ το έργο ενός μουσικού από τους συγχρόνους του. Χρειάζεται παντα η προοπτική τοῦ χρόνου για να τοποθετηθῆ στη θέση που του αξίζει σχετικά με τις επιρροές που έδεχτηκε και την επίδραση που άφησε στη μουσική κίνηση του τόπου του. Σχεδόν κάθε συνθέτης έχει να παλαίψη με χίλιες δυό δυσκολίες, σε όποια χώρα ή εποχή κι αν ανήκει. Πολλές φορές η αντίζηλία και ο επαγγελματικός ανταγωνισμός εκράτησαν στην αφάνεια τους αγνότερους και ελικρινέστερους δημιουργούς, και περνούνε κάποτε αιώνες για να κερδίσει και ένας Μπάχ ακόμα τη θέση που του αξίζει στη συνείδηση του κόσμου. Άλλοι βρίσκονται μπροστά σε τεράστιες δυσκολίες για να παρουσιάσουν το έργο τους άρτιο και να κατακτήσουν το κοινό.

Ο Λαυράγκας δεν είχε να παλαίψη ούτε με ζήλιες, ούτε με ανταγωνισμούς. Νουῦ να βρεθούν; Μετρομηνοστά δάχτυλα οἱ σύγχρονοί του μουσικοί μας, είχαν να πολεμήσουν με κοινούς εχθρούς, το σομιτισμό και την αδιαφορία. Σνομισμοῦ που έμενε με το στόμα ανοιχτό μπροστά σε κάθε όποια δήποτε ξένη μετριότητα ή ανοστοία, στον κύκλο ιδίως της Γαλλικής ή Βιεννέζικης όπερέττας, αδιαφορία τέλεια ή και περιφρόνηση για κάθε δικό μας καλλιτεχνικό δημιούργημα.

Πόσες νέες καλλιτεχνικές δυνάμεις ενέκρωσε η εγκληματική αυτή αδιαφορία της πολιτείας και του κοινού, το ξέρουμε καλά. Ο καλλιτέχνης είναι το τρυφερότερο και το πιο ελαίσθητο λουλούδι μέσα σ' όλη την κοινωνική βλάστηση, που ζῆ κι' ανθίζει μονάχα σ' ησυχία ήσυχας ατμοσφαιράς της συμπάθειας, που το μαρμαρινίζει ο παγωμένος αέρας της αδιαφορίας. Και ο τραγουδιστής πιο πολύ από κάθε άλλον καλλιτέχνη χρειάζεται να του ανοίγουνται οι καρδιές. Έτσι έσώπασαν στον τόπο μας πολλά τραγούδια που θα ήταν ή χαρά και ή παρηγοριά γενεών. Κι' άλλοι τραγουδιστάδες ξενητεύθηκαν, έζησαν και ζουν άλλοῦ, σ' άλλες χώρες, όπου ξέρουν οἱ άνθρωποι ν' ακούνε και να χαίρωνται τα τραγούδια τους. Ο Σαμάρας, ο Βάρβογλης κι' άλλοι.

Ο Λαυράγκας είχε τον ήρωά του να φύγει από τους ξένους τόπους, όπου θ' ακούγονταν με χαρά το τραγούδι του και ήρθε στη δική μας τη χώρα να σηκώσει το σταυρό του. Και να τον σηκώσει όχι μονάχα για τον εαυτό του, αλλά για όλους τους μουσικούς που

* Η όμιλία αυτή έγινε από την κ. Αύρα Θεοδωροπούλου στην αρχή της συναυλίας, που έδόθηκε στο Δημοτικό Θέατρο, στις 14 Άπρ. έ. έ. με την ευκαιρία του εορτασμού της 25ετηρίδας του Δ. Λαυράγκα.

ήρθαν και θάρθουνε κατόπι του. Για την ακατάβλητη επιμονή του, για το Κεφαλλονίτικο πείσμα του, οἱ εναντιότητες ήταν σπιρούνια στη θέλησή του για να γκρεμισῆ το φρούριο της αδιαφορίας που έχωριζε τον καλλιτέχνη από τις καρδιές του λαού. Στο μεγάλο του ατόν πόθο έθυσιασε ακόμα και τις ατομικές του καλλιτεχνικές φιλοδοξίες, παραμελώντας τη δημιουργική του εργασία. Όμως με το μεγάλο του έργο—και το όμολογώ και το κηρύττω πως είναι μεγάλο—με το Έλληνικό Μελόδραμα, άνοιξε ένα τέτοιο στάδιο για τους μουσικούς μας, τους έφερε σε τέτοιαν επαφή με τον πολύ λαό, με το μεγάλο κοινό, έχάρισε στο κοινό αυτό ένα πλούτο καλλιτεχνικό τόσο μεγάλο, που όχι μονάχα η σημερινή γενεά, αλλά και όλες που θ' ακολουθήσουν, να του χρεωστούν αιώνια ευγνωμοσύνη.

Γέννημα της Κεφαλλονιάς, θρεμμένο με την παράδοση της Ιταλικής όπερας που λούζει με τα μελωδικά της κίματα τα μυρωμένα Έφράνησα, ήταν φυσικό να τραβήξει το Λαυράγκα η γειτονική πατρίδα της τέχνης που ξύπνησε μέσα του τις πρώτες μουσικές συγκινήσεις. Κι' αφού έμεινε μερικά χρόνια στη Νεάπολη, μαθητής στο Ώδειο, θέλησε να πλουτίσει την επιστήμη του με τη λεπτότερη καλλιτεχνική αντίληψη—Γαλλικής σχολής, και πήγε στο Παρίσι και έγινε μαθητής του Dubois, του Xavier Leroux, του Massenet. Διακρίθηκε στη σύνθεση, τελείωσε τα άνωτερα μαθήματα και βγήκε από το Ώδειο με όλα τα προσόντα για ένα λαμπρό μουσικό στάδιο. Άμέσως άμέσως βρήκε δρχήστρα να διευθύνει σε μελοδραματικό θέατρο και έγυρσε πολλές πόλεις της Γαλλίας, κερδίζοντας έτσι πείρα και ικανότητα. Τι πιο εύκολο για το Λαυράγκα να εξακολουθήσει αυτή τη σίγουρη και ικανοποιητική εργασία, όταν, έπειτα από το σύντομο διάλειμμα της στρατιωτικής του θητείας—έπαιξε με λίγους μήνες γκυράν κάσσα στο Μεσολόγγι υπό τον κ. Σπύρο Καίσαρη—ξαναγύρισε στη Νεάπολη; Όμως ο Λαυράγκας είχε μέσα του το νοσταλγικόν όνειρο του Ώδυσσεά, και κανένα από τα θέληγτρα της Κίρκης Φραγκιάς δεν έστάθηκε ικανό να του πνίξει τον πόθο να ζήσει και να δουλέψει για τον τόπο του. Ήξερε τί τον έπεριμένε. Ήξερε πως έπρεπε να γίνουν όλα από την αρχή και όλα από αυτόν τον ίδιον. Όρχήστρα, κόρα, ήθοποιοί, λιμπρέττα. Τίποτε δεν τον έκανε να δειλιάσει. Η απόφαση ώριμαζε μέσα του σιγά σιγά όσο να βρεθῆ η κατάλληλη στιγμή για να πραγματοποιηθῆ το μεγάλο του όνειρο—το Έλληνικό μελόδραμα. Ξαναγυρίζει στο Άγοστόλι, όπου γράφει το μελόδραμά του «Η ζωή είναι όνειρο» απάνω στο όμώνυμο δράμα του Κάλδερον, με λιμπρέττο Ιταλικό.

Δεν ήταν εύκολο τότε να φαντασθῆ κανείς όπερα με κείμενο Έλληνικό. Η Ιταλική γλώσσα ήταν στη συνείδηση του κόσμου όλου έδω ή μόνη κατάλληλη για τη μουσική. Δεν είχε σημαίνει ακόμα η ώρα για το μεγάλο έργο του Λαυράγκα. Έπρεπε να περάσουν κάμποσα χρόνια, να γυρίσει στο άναμεταξύ στην Ιταλία, να διευθύνει όρχήστρες και θέατρους σε διάφορες πόλεις ως που να καλήξει στην Άθήνα στα 1894 όπου τον καλούσαν να διευθύνει τη Φιλαρμονική, που μόλις τότε είχε ιδρυθῆ.

Άπό εκεί και έστερα αρχίζει η ελπίραστη και

ακατάπαυστη δράση του Λαυράγκα στην Ελλάδα και για την Ελλάδα. Η Φιλαρμονική ήταν γι' αυτόν ο πρώτος πυρήνας. Εκεί μορφώνει σιγά σιγά χορωδία και ορχήστρα. Στα 96, για τους Ολυμπιακούς Αγώνες γράφει το «Πένταθλον» που παίζεται μία φορά μονάχα στο Δημοτικό Θέατρο. Η μακαρίτης Βαζαρέλλης και ο κ. Α. Κανακάκης, τραγουδούν τα σόλα με χορωδία και ορχήστρα της Φιλαρμονικής. Από εκεί και ύστερα αποκορυσταλλώνεται μέσα του η οργάνωση του Έλληνικού μελοδραμάτος και μαζί με τον φίλο και συναγωνιστή του τον μετέτρο Λουδοβίκο Σπινέλλη, με τον βαρύτονο Βαζαρέλλη και τον τενόρο Χατζηλουκά—νεκροί τώρα, αλλοίμονο, όλοι τους—εκατόρωσε να δώσει στα 1900 την «Μπότμ» μεταφρασμένη Έλληνικά. Η μετάφραση—την ξέρετε όλοι—αδέξια και άκαλαισθητή, ήτανε μελαταιάτα ένα τεράστιο βήμα προς την εκλαίκευση της μελοδραματικής μουσικής. Τα αποτελέσματα είναι γλωσσικά. Από τη στιγμή που μπήκαν Έλληνικά λόγια άρχισε το μελόδραμα να απλώνεται σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας και από πάντων στο λαό, και δεν δυσκολεύομαι να πω πως το Έλληνικό Μελόδραμα του Λαυράγκα μύλες τις ατέλειές του στην έκτελεση που ήταν φυσικό να παρουσιάσει με τα μέσα που μπορούσε να διαθέσει, έφερε πολύ περισσότερα αποτελέσματα για την εκλαίκευση της μουσικής στον τόπο μας από κάθε άλλη μουσική οργάνωση. Οφείλουμε να το όμολογήσουμε. Χωρίς το Έλληνικό Μελόδραμα του Λαυράγκα δεν θα είχαμε ακούσει εδώ ούτε τη «Μάρτυρα» του Σαμάρα, ούτε τον «Πρωτομάστορα» και το «Δαχτυλίδι της Μάνας» του Καλουσιού, και θα έπρεπε να περιμενόμεν πολλά χρόνια ακόμα οι συνθέτες μας για να ιδούνε τα έργα τους εκτελεσμένα στην Ελλάδα από Έλληνες καλλιτέχνες.

Στην αρχή ο θίασος του Λαυράγκα ήταν ανακατεμένος. Έλληνικός και Ιταλικός—τα γυναικεία ρόλα τα έπαιζαν Ιταλίδες. Επί τέλους όμως έγινε το θεύμα ν' αναίθνη και μία Έλληνίδα στη σκηνή. Η πρώτη που αποφάσισε να κάμει το τολμηρό αυτό βήμα ήταν η Δ-νίς Άθηνά Ρουσσάκη, mezzo soprano. Την ακολουθήσαν οι δύο αδελφές Θεοδωρίδου (ή μία είναι η κ. Βλοχοπούλου που μαζί με την κ. Άρτεμη Κυπαρίση είναι τα δυο λαμπρότερα άστρα της Έλληνικής μουσικής σκηνής), έπειτα Άλ-βέρτα ή κ. Ρεβέκα, οι Δ-νίδες Άλεξάνδρα Παντζοπούλου και Περρινιά.

Το Έλληνικό Μελόδραμα εφρόντισε να μεταφρασθούν στη γλώσσά μας ακόμα και Έλληνικά μελοδράματα γραμμένα Ιταλικά, όπως ο «Μάρκος Μπότσαρης» του Καρρέ. Έπαιχθηκαν τότε τα «Δύο Άδέρφια» και η «Μάγισσα» του Λαυράγκα με λιμπρέτο γραμμένο από τον ίδιο, και στα 1909 το μεγάλο του μελόδραμα ή «Διδώ», σε Libretto του κ. Π. Δημητρακοπούλου. Το έργο του αυτό είναι το πρώτο αληθινα σημαντικό Έλληνικό μελόδραμα. Αν λογαριάσουμε πως οι όπερες του Σαμάρα ήταν όλες Ιταλικές και κομμάτι στο τέλος της ζωής του, πάλι χάρη στο Έλληνικό μελόδραμα, έγραψε Έλληνικά και για την Έλληνική Σκηνή. Η μορφή του έργου είναι τέτοια που μπορεί κανείς να το κατατάξει στην Ιταλική σχολή της τελευταίας εποχής του Βέρδη. Μεγά-

λο ιστορικό δράμα, με χορωδίες, με τραγική λύση, με πλούσια ενορχήστρωση.

Ο Λαυράγκας δεν μπορεί βέβαια να θεωρηθεί ως αντιπρόσωπος της εθνικής μας μουσικής. Όσο κι αν έγραψε χαριτωμένα πράγματα άπάνω σ' Έλληνικά θέματα—Έλληνική Σουίτα, Πρελούδιο και Φούγκα άπάνω σε Έλληνικά μοτίβα—δμως τα μεγάλα του έργα και πρό πάντων ή Διδώ έχουνε φανερό τη σφραγίδα της Ιταλικής σχολής. Κι' όμως άνθρωπος τόσο πολύ Ρωμιός όπως ο Λαυράγκας, δεν μπορούσε παρά να καθρεφτίσει ένα μέρος από την Έλληνική του ψυχή στο έργο του μέσα. Και το βρίσκουμε καθαρά το κομματάκι αυτό του ούραγου μας, τη γραμμή των βουνών μας, τον άπιαστο κι' άβυλον αυτόν Άττικόν αϊθέρα, στη λιτή του μουσική, στο συγκρατημένο λυσιού του, που δεν ξεπέφτει ποτέ σε προσηυγία, αλλά μένει πάντοτε σενα μέτρο εύγενικό. Και είναι λυπηρό που τον απορρόφησε τόσο πολύ η οργάνωση του Έλληνικού Μελοδράματος. Αν του είχε δοθεί κ' ο καιρός και ή άνεση να δημιουργήσει περισσότερο, θα παρουσίαζε δίχως άλλο έργα που θα αποτελούσαν μια νέα σχολή με ξεχωριστά χαρακτηριστικά, ένα καινούριο φυτό θεσπυμένο σ' Έλληνικό γώμα και ποτισμένο με τις πλούσιες πηγές της Ιταλικής και της Γαλλικής σχολής. Όμως ο Λαυράγκας έθυσίασε ήρωικά τις ατομικές στίς εθνικές του φιλοδοξίες. Έξόδεψε τη ζωή του δλόκληρη με σπατάλη για να πραγματοποιήσει το μεγάλο εθνικό του όνειρο. Κι' όσο περνούσε από το χέρι του το κατόρθωσε.

Κι' όλοι οι νέοι μουσικοί που θα γεννηθούν στον τόπο μας και θα θελήσουν να μιλήσουν στα πλήθη με το τραγούδι τους και να συγκλονίσουν τα πλήθη, θα βρούν άνοιχτές γι' αυτούς τις Έλληνικές καρδιές και θα ξέρον πως το χρεωστούν αυτό στον εύγενικό Λαυράγκα, που αγωνίστηκε τον καλόν άγωνά, που έζησε τη ζωή του για την Έλληνική μουσική και για τον Έλληνικό λαό και εκέοδισε μαζί με τη Δόξα κάτι ακόμα πιο μεγάλο—την Άγάπη.

ΑΥΡΑ ΘΕΟΥ

ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΜΟΥ

Δάση πυκνά, βουνά ψηλά δέ χάδεψε ή φωνή μου
κι' ούτε σε κάμπους μακρυνούς ξανοίχτηκε ή ψυχή μου.
Εμένο κάθε μου χαράς και κάθε θλίψης μου χαλί
την άκουσε ή βραχόσπαρτη του Τόπου μας άκρογιαλιά.
Κι' όλα της μάυρης λύρας μου τα σιγανομήληματα
τά δέχτηκαν οι θάλασσες, τάγκάλιασαν τα κύματα.

MIX. Γ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ

Γλυκό μου χελιδόνι, τί πετῆς
σιμά μου κι' αντικρύξεις τη ματιά μου;
Την άνοιξη να μου μηνύσης μη ζητῆς,
για ν' άλαφρώση ο πόνος στην καρδιά μου;
Τό μήνυμά σου σύρε τό φαειρό
άλλού να δώσεις, να γιορτάσουν άλλοι,
γιατί μέσ, την καρδιά μου παγερό
γοιτώ χειμώνα, χιόνια, άνεμοζάλη.

Άπόλης 1919.

ΦΟΙΒΟΣ ΑΡΑΞ.